

KÖY ENSTİTÜLERİNİN TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

THE PLACE AND IMPORTANCE OF VILLAGE INSTITUTES IN HISTORY OF TURKISH EDUCATION

Fezullah EZER*

Geliş Tarihi/Received:31.10.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 21.11.2019

EZER, Fezullah, (2020), "Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi", Belgi Dergisi, C.2, S.19, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış 2020/1, ss. 1786-1804.

Öz

Köy enstitüleri, Türk Eğitim Tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte başlatılan eğitim seferberliği çerçevesinde köye öğretmen yetiştirme işlevini köy enstitüleri üstlenmiştir. Bu enstitülerin kurulması için ön hazırlıklar 1935 yılında başlatılmış ve 17 Nisan 1940 tarihinde çıkarılan bir kanunla köy enstitüleri açılarak eğitim hayatına başlamıştır. Köy enstitüleri kırsal bölgelerin eğitim ve kalkınma problemlerini çözmeye etkin bir rol oynamıştır. Köyde görevlendirilen öğretmenler aracılığı ile eğitimde teorik bilginin yanında üretime dayalı pratik bilgiler de verilmiştir. Köy enstitüleri, yetiştirdikleri öğretmenler aracılığıyla köyde yaşayan insanların bilimin ışığından yararlanmasını amaçlayan bir hareket başlatmıştır. Bu hareket toplumun her kesimine eğitimin ulaştırılabileceğinin kanıtı olmuştur. Köy enstitüleri kuruluş amaçlarının çok üzerinde başarı göstererek kırsal alanda yaşayanların sorunlarını ortaya koyan bir kuşağın yetişmesini temin etmiştir. 27 Ocak 1954 tarihinde çıkarılan bir kanunla köy enstitülerinin faaliyetlerine son verilmiş ve adı İlk Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Eğitim, Öğretim, Köy enstitüleri.

Abstract

Village institutes have an important place in History of Turkish Education. Within the framework of the educational campaign initiated with the proclamation of the Republic, village institutes undertook the function of training teachers. The preliminary preparations for the establishment of these institutes was started in 1935 and the Village Institutes were opened by a law enacted on April 17, 1940 and started education. Village institutes played an active role in solving the problems of education and development in rural areas. Through the teachers assigned in the village, practical knowledge based on production was also given in addition to theoretical knowledge in education. Village institutes have initiated a movement aimed at benefiting people from science, through the teachers they train. This movement has proved that education can be delivered to all segments of society. Village institutes have achieved success far above the aims of the establishment, and ensured a generation that presents the problems of rural people. With a law enacted on 27 January 1954, the activities of the village institutes were terminated and the name of the institutes was changed to Primary Teacher School.

Keywords: Republic Period, Education, Teaching, Village Institutes.

* Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Elazığ; fezer@firat.edu.tr, (orcid:0000-0002-5862-8541)

A. Giriş

Eğitim bireyin ve toplumun şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Eğitim geniş anlamıyla bireyin yaşam boyu devam eden süreç içerisinde topluma kazandırılmasında ve yön bulmasında etkili olan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın değişik bölgelerinde devam ettirilen eğitim anlayışında olduğu gibi, Osmanlı Devleti de kendinden önceki Türk devletlerinin eğitim anlayışını çağın gereklerine uydurarak daha ileri seviyelere götürmüştür. Ancak, Osmanlı Devleti ilerleyen dönemlerde diğer alanlarda olduğu gibi eğitim-öğretim yöntemleri alanında da batının gerisinde kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemiyle birlikte eğitim kurumları önemli değişimler geçirerek yeni bir sistem içerisinde ele alınmaya başlanmıştır. Osmanlı devlet adamları batı ile aradaki mesafenin kapatılması için eğitimi çağın gereklerine göre yeniden düzenlemeye çalışmışlardır.¹

Osmanlı Devleti'nde batılılaşma faaliyetleri XVIII. yüzyıldan itibaren önce askeri alanda başlamış, daha sonraları da sivil alanlarda devletin birçok kurum ve kuruluşlarında batı müesseseleri örnek alınarak yenileşme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Eğitimde batılılaşma çabaları özellikle medrese sisteminin çağın gereklerine tam anlamıyla cevap verememesi sebebiyle bu kurumlara dokunulmadan batı tarzı eğitim kurumları açılmıştır. Ancak bu gelişmeler Osmanlı toplumunda çok başlılığı da beraberinde getirmiştir. Medreseler eskiden olduğu gibi şeyhülislama bağlı kalırken batı tarzı okullar için maarif teşkilatı oluşturulmuş, azınlık ve yabancı okullar ise, kendi temsilciliklerine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Batı tarzı okullar arttıkça medreseler önemini kaybetmeye başlamış ve Cumhuriyet döneminde yapılmak istenilen modernleşme çabalarına zemin oluşturmuştur.² XVII. yüzyılda Avrupa'da başlayan modernleşme, XX. yüzyıla kadar dünyanın hemen her tarafında etkisini gösteren toplumsal yaşam şeklini oluşturan bir kavram olmuştur. Aslında modernlik, siyasi olarak demokrasiyi, bilimde akıl ve mantığı, ekonomik alanda ise sanayileşme, kalkınma ve üretimin hakim olduğu tarihsel bir dönemi içermiştir.³

Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türk Milli Eğitimi, Türk Milleti'nin refah seviyesinin yükseltilmesini, ailesi, çevresi ve milli değerlere bağlı, araştıran, sorgulayan, nitelikli gençler yetiştirmeyi gaye edinmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele yıllarından itibaren, Türkiye'yi çağdaş ülkeler seviyesine taşıyacak Milli Eğitim sistem ve teşkilatlarını incelemeye başlamıştır.⁴ Milli Mücadele'nin en zor günlerinde 16 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da toplanması gereken Maarif Kongresi'nin ertelenmesi taleplerini reddederek toplantıyı gerçekleştirmesi konuya ne kadar önem verdiğinin kanıtı olmuştur.⁵ *Türkiye'de bulunan eğitim kurumları ve öğrenci sayılarını tespit etmek, Milli Eğitim sorunlarını tartışmak amacıyla toplanan Kongre'de* Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmen hazır bulunmuştur.⁶ Kongreye cepheden gelecek katılan Mustafa Kemal Atatürk, gelecekte Türk Ulusunun kalkınması için izleyeceği

1 Gül Nihan Toprak, *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2008, s. 12.

2 Mehmet Anık, "Bir Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri", *Divân*, Yıl: 11, S. 20, 2006/1, s. 279-280.

3 Songül Sallan Gül-Ayşe Alican, "Cumhuriyet Modernleşmesinin Anadolu Ateşi: Köy Enstitüleri", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 10-11 / Güz 2014 - Bahar 2015, s. 12-13.

4 İsmail Eyyupoğlu, "Köy Enstitülerinin Kuruluşu ve Pulur Köy Enstitüsü Öğrencilerinden Muammer Genç'in Anıları", *Dergi Park, Atatürk Dergisi*, C. 6, S. 1, Yıl: 2007, s. 3.

5 Necdet Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 268.

6 İsmail Eyyupoğlu, "Köy Enstitülerinin Kuruluşu ve Pulur Köy Enstitüsü Öğrencilerinden Muammer Genç'in Anıları", s. 3.

eğitim politikalarının temellerini bu kongrede atmıştır.⁷ Atatürk Maarif Kongresi'nin açılışında yapmış olduğu konuşmada; eğitimi milletleri medeniyete ulaştırarak ve Türk Devleti'ni dinamik idealine ulaştıracak bir araç olarak gördüğünü açıklamış ve sözlerinin devamında; "... Devlet bünyesinde asırlar boyu derin idari ihmallerin sebep olduğu yaraları iyileştirmede verilecek emeklerin en büyüğünü hiç kuşku yok ki, irfan yolunda esirgemememiz gerektiğini..." belirtmiştir.⁸

Atatürk emperyalist ülkeler karşısında mazlum milletlere örnek teşkil eden Milli Mücadele'yi 9 Eylül 1922 tarihinde başarıyla sonlandırmıştır. Zafer sonrası İzmir'e gelen Atatürk'e; "Paşam, çok yorulmuş olmalısınız. Herhalde çiftliğinize çekilerek dinlenirsiniz", şeklinde yöneltilen bir soruya; "Hayır asıl gerçek savaş bundan sonra başlayacak, bu savaş cehalete ve bilgisizliğe karşı yapılacaktır. Bu savaş Ortaçağ karanlığından çıkmasına izin verilmeyen bir halkın çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak için başlatacağı ikinci bir kurtuluş savaşı olacaktır" şeklinde cevap vermiştir. Cumhuriyet'in ilanı sonrası Osmanlı'dan devralınan eğitim-öğretim kurumları yeterli seviyede değildi. Sayıları tam olarak tespit edilemeyen ilk ve ortaokulların yanı sıra İstanbul'da Darülfünun isminde sadece bir üniversite bulunmaktaydı.⁹

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde daha önce yaşanmış olan savaş yıllarının da etkisiyle ortaya çıkan ekonomik ve siyasi sorunlar halk üzerinde yoğun bir baskı unsuru oluşturmuştur. Cumhuriyet döneminde ilk nüfus sayımı 1924 yılında yapılmıştır. Buna göre; halkın % 24,2'sinin (3.305.879) şehirlerde, % 75,8'inin (10.342.391) ise kırsal kesimde yaşadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple kırsal alanlardaki sosyal ve ekonomik sorunların çözülmesine yönelik çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Atatürk'ün, "Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek anlamda üreten ve üretime katkı sağlayan köylüdür. O halde herkesten daha çok refah içerisinde yaşamayı hak eden köylü olmalıdır" şeklinde konuşması devletin köylüye bakış açısını göstermiştir. Bu dönemde köylerde ulaşım, altyapı, ekonomik ve sosyal sorunların yanında eğitim sorununun da ivedilikle çözülmesi büyük önem arz etmiştir.¹⁰ Türkiye'de eğitim sadece köylerde çözülmesi gereken bir sorun olmayıp daha geniş şekilde ele alınıp, yeni temeller üzerine inşa edilerek ulusal boyutta yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. 1923-1938 döneminde hemen her alanda yenilikçi bir politika izlenmiştir. Bu dönemde Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Medeni Kanun, Latin Harflerinin Kabulü, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Halkevleri ve Köy Enstitülerinin açılış çalışmaları yapılmıştır. Yapılan inkılâpların başarısının eğitime bağlı olduğu düşüncesi, eğitim faaliyetlerine daha çok önem verilmesini sağlamıştır.¹¹

Köy enstitüleri, yalnızca ait olduğu dönemle sınırlı kalmayıp Türk Eğitim Tarihi'nin bütünlüğü içerisinde de önemli bir yer edinmiştir. Bu okulların kuruluşu ile öğrencilerin donanımlı vatandaşlar olmaları hedeflenirken, aynı zamanda birikim ve donanımlarını hayatın her alanına aktarmaları ve vatandaşlara rehberlik yapmaları istenmiştir. Köy enstitülerinde öğrencilere eğitim-öğretim süresince hem teorik hem de pratik bilgiler verilerek köylerin öğretmen ihtiyaçlarının temin edilmesi planlanmıştır. Kuruluş döneminde öğretim programlarını kendileri oluşturan Köy enstitülerinde temel öğrenme

7 Ali Rıza Erdem, "Atatürk'ün Eğitim Liderliğinin Başarısı: Türk Eğitim Devrimi", *Belgi Dergisi*, 1 (2), 2011, s. 2.

8 Necdet Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 268.

9 Ali Rıza Erdem, "Atatürk'ün Eğitim Liderliğinin Başarısı: Türk Eğitim Devrimi", s. 1.

10 Aslı Avcı Akçalı, "Karanlık Sokağı Aydınlatan" Enstitü: Aksu Köy Enstitüsü", *Turkish Studies*, Volume 10/5 Spring 2015, s. 30-31.

11 Mehmet Anık, "Bir Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri", *Dîvân*, Yıl: 11, S. 20, 2006/1, s. 279-280.

metodu bilgiyi okuyarak, uygulama alanında deneyim kazanarak ve keşfederek öğrenme hedeflenmiştir.¹²

1. Cumhuriyet'in Kuruluş Döneminde Eğitimin Genel Durumu

Köylere eğitim götürülmesi hususu ilk kez II. Meşrutiyet döneminde gündeme getirilmiştir. Cumhuriyet döneminde ise, bu konu tekrar gündeme alınarak çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. 1923 yılında İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köyde yaşayanların eğitimi konusu görüşülmüş ve bir takım kararlar alınmıştır. Buna göre; köy ilkokullarının büyük bahçeleri, kümes ve ahırlarının bulunması önerilmiştir. Bunların öğretmen gözetiminde öğrenciler tarafından işletilerek çiftçiliğin uygulamalı olarak öğretilmesi tavsiye edilmiştir. Buna ilaveten, orta ve yüksekokuldan mezun erkek ve kız öğrencilerin en az bir yıl süreyle köylerde öğretmenlik yapmaları gerektiği belirtilmiştir. Köye öğretmen gönderilmesi konusunda Türkiye'ye bir takım uzmanlar davet edilmiştir.¹³ Uzmanların hazırlamış oldukları raporların katkısıyla Cumhuriyet Türkiye'sinde, sosyal, siyasal, ekonomik, hukuk ve eğitim alanında çok kapsamlı bir dönüşüm hareketi başlatılmıştır.¹⁴ Bu dönemde eğitim ve kültür alanında gerçekleştirilmesi düşünülen dönüşümlerde eğitimin oynayacağı rol anlaşılmış, toplumda kabul gören eğitim seferberliğine, özellikle de halk eğitimine büyük önem verilmiştir.¹⁵

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de nüfusun ne kadar olduğu ancak 1927 yılında yapılan nüfus sayımı sonunda tespit edilmiştir. Okuma yazma bilenlerin oranı % 6 olan ülkede okulların birçoğu batı bölgelerinde toplanmıştır. Okuma-yazma oranlarıyla ilgili olarak dönemin Tokat Milletvekili Mustafa Bey, TBMM'de yapmış olduğu konuşmada, “Yüz bin nüfuslu Tokat vilayetinde ancak birkaç yüz kişinin okuma yazma bildiğini, *okulların ekserisinin neden İstanbul, İzmir gibi vilayetlerde yapıldığı...*” şeklinde sitemlerini iletmıştır. Türkiye'de bulunan 46.000 köyün % 98'inde okul bulunmamakta ve 70.000 öğretmen ihtiyacına karşın, mevcut 18 öğretmen okulu yılda 200 civarında mezun vermekteydi.¹⁶ 1927 yılı nüfus sayımında elde edilen verilere göre, köy nüfusunun % 94'ü okuma yazma bilmiyordu. Okullaşma oranının düşüklüğü ve bölgesel farklılıklar, öğretmen sayısının yetersiz olması, mevcut öğretmenlerin de köylerde istihdam edilmesi uyum açısından büyük sorun teşkil etmekteydi. Bu sorunların kısa sürede çözülebilmesi için yöneticiler çeşitli çözüm arayışlarına girmiştir. Özellikle ilköğretimin hızlı bir şekilde çoğaltılması ve okur-yazar oranının artırılması amacıyla ön plana çıkan esaslar kısaca şu şekilde tespit edilmiştir;

1. İlköğretim sayısını hızlı bir şekilde artırmak amacıyla imkanlar dahilinde şehir, kasaba ve köylerde okullar açmak,

12 Aşegül Tural, “Türk Eğitim Tarihinde Alternatif Bir Model: Köy Enstitüleri”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2, Aralık, 2016, s. 18.

13 1924 yılında John Dewey Türkiye'ye davet edilerek bu konuda bir rapor hazırlaması istenmiştir. Konuyla ilgili gerekli incelemeleri yapan John Dewey hükümete sunmuş olduğu raporunda, köye yönelik öğretmen yetiştirilmesini tavsiye etmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (MÖ. 1000-MS. 2010)*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010, s. 392.

14 Mustafa Şahin, “Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Politikalarında Yabancı Eğitim Uzmanlarının Etkisi”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 137, 1998, s. 91-99; Zafer Tangülü – Oğuzhan Karadeniz – Sinan Ateş, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemimizde Yabancı Uzman Raporları (1924-1960)”, *Turkish Studies*, Volume 9/5 Spring, Ankara, 2014, s. 1898.

15 Yahya Akyüz, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, C. 1, S. 2, Ankara, 2011, s. 20; Mustafa Şahin, “Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, 1992, s. 213-234.

16 İlhan Başgöz, «Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Eğitimin Genel Görünümü», *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu*, Ankara, 2010, s. 7-8.

2. Açılacak olan okulların öğretmen, denetçi ve personel ihtiyacını karşılayacak önlemler almak,

3. Toplumun bilgi düzeyini artırarak planlı bir şekilde yetişmelerini temin etmek,

4. Köylerde eğitim-öğretimi yaygınlaştırarak, köylünün ihtiyaç duyduğu teknik bilgilerin öğretilmesinde yardımcı olmak,

5. Okula gitme yaşını geçen vatandaşlar için açılacak, millet mektepleri kursları aracılığı ile okuma-yazma öğrenmelerini temin etmektir. Bu amaç doğrultusunda yurt içi ve yurt dışından rehberlik hizmeti almak suretiyle eğitimle ilgili olarak, halk dershaneleri, millet mektepleri, halkevleri gibi çeşitli projeler uygulamaya konulmuştur.¹⁷

Dönemin Maarif Vekili Vasıf Bey, 1924 yılında yapmış olduğu bir konuşmada, Türkiye'de bulunan 46.000 köyün ancak 1400'ünde ilkokul olduğunu belirtmiştir. 1927-1928 döneminde köy ilkokullarının sayısı artırılarak 4688'e, 1931-1932 döneminde ise, ancak 5308'e ulaşabilmiştir. Yetkililer müteakip defalar okullaşmada ve öğretmen temininde asıl sorunun köylerden kaynaklandığının bilincinde olduklarını ve bu konuda çözüm üretmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Gerçekten de o dönemde köye ulaşabilmek, okul inşa etmek ve öğretmenin köyde kalabilmesini sağlamak oldukça zor olmuştur. Köy çocuklarının eğitimlerinin sağlanması, yeni çözüm önerileri ve yaklaşımlarının denemesi dönemin önemli tartışma konuları arasında yer almıştır. Köylerde çalışma şartlarına uyum sağlayabilecek kabiliyette öğretmen yetiştirme projelerinin başlangıcı II. Meşrutiyet yıllarına kadar uzanmaktadır. II. Meşrutiyet Döneminde yayın yapan «Yeni Mektep Dergisi» tarım sistemini esas alan köye yönelik öğretmen yetiştiren yatılı öğretmen okullarının kurulması gerektiği şeklinde yayın yapmıştır. Cumhuriyet döneminde modernleşmenin öğretmenler tarafından sağlanacağına inanan Atatürk'ün de teşvikiyle, 21 Mart 1926 tarihinde Köy Muallim Mekteplerinin kurulmasına dair yasa çıkarılmıştır. Kayseri ve Denizli'de iki Köy Muallim mektebi açılmış, fakat hedeflenen başarı sağlanamamıştır. 1930 yılından itibaren köye öğretmen yetiştirme projeleri yeniden gündeme alınmıştır. Hükümet tarafından kurulan bir komisyon aracılığıyla köye öğretmen yetiştirmek için tespit edilen bölgelerde mıntika muallim mekteplerinin kurulması kabul edilmiştir. Bu okullar şehir merkezinin dışında kırsal alanda geniş arazisi olan bölgelerden seçilecek, dersler okulun bulunduğu köy şartlarına uygun teorik ve pratik kısımlardan oluşacaktı. Her mıntika muallim mektebi bulunduğu bölgenin ziraat şartlarına uygun olacak ve okuldan mezun olanlar bu bölgede istihdam edilecekti. Projenin mimarı olan Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in bakanlıktan ayrılması üzerine Balıkesir'de açılan okuldan istenilen başarı elde edilememiştir.¹⁸

1923 yılından itibaren ortaya konulan tespitler sonucu başlatılan eğitim seferberliği ile yeni okullar açılması ve öğretmen ihtiyacının giderilmesi çalışmalarına hız verilmiştir. Fakat bu dönemde Türkiye sınırları içerisinde bulunan her dereceden okul sayısı sağlıklı olarak tespit edilememiş ve bütçeden eğitime yeteri derecede kaynak ayrılamamıştır. Bu olumsuz durumu değiştirmek isteyen hükümet eğitim konusunda yoğun bir çalışma içerisine girmiştir. Eğitim seferberliğinin her kademesinde büyük destek veren Mustafa Kemal Atatürk, TBMM'nin açış konuşmasında; hükümetin hedefinin cehaleti yok etmek,

17 Aslı Avcı Akçalı, "Karanlık Sokağı Aydınlatan Enstitü: Aksu Köy Enstitüsü", *Turkish Studies*, Volume 10/5 Spring 2015, s. 31.

18 Mustafa Şahin, "Türkiye'de Köye Öğretmen Yetiştirme Model Önerileri, Uygulamaları ve Değerlendirmeler (Tarihi Gelişim)". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 4-5, 1995, s. 45-61; Sıdıka Çetin-Ahmet Kahya, "Kırda Bir Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri: Aksu ve Gönen Örnekleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi", *Ortaoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2017/1, (34: 1), s. 136-137.

köylüyü aydınlatarak vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıyacak bilgilere kavuşturmak şeklinde olduğunu açıklamıştır. Türkiye’de eğitim adına çözülmesi gereken önemli sorunların başında eğitim yapılacak bina ve öğretmen sayısının yetersizliği olmuştur. Bu sorunu çözmekte kararlı olan hükümet şehir, nahiye ve köy okullarına öğretmen yetiştirilmesi çalışmalarına hız vermiştir. Bu dönemde eğitim sorunlarını çözmek ve rehberlik hizmeti almak üzere 1924 yılında eğitim uzmanı John Dewey Türkiye’ye davet edilmiştir. John Dewey; öğretmenlerin köyün birçok problemlerini çözebilecek düzeyde yetiştirilmesi gerektiği yönünde rapor sunmuştur.¹⁹ Dewey, Türk eğitim sistemine yönelik tespit ve önerilerine yer verdiği raporunda, öğretmenlerin eğitimi, ekonomik durumlarının düzeltilmesi, ders araç ve gereçlerinin önemini belirtmiştir. Öğretmenlerin yetiştirilmelerine katkıda bulunacak çeviri eserler, okulların fiziki yapıları, eşya ve donanımları, hijyen kuralları, oyun ve dinlenme alanları üzerinde durmuştur. Pratik eğitimin şartlarını oluşturabilmek için eğitim altyapısına önem veren Dewey hükümete bu şartların sağlanmasını önermiştir.²⁰ Dewey ayrıca eğitim ile ilgili gelişmeleri yerinde görmek amacıyla ülke dışına öğretmen ve bakanlık yetkililerinin gönderilmesi, ders ile ilgili materyalleri incelemek amacıyla Danimarka’nın ziyaret edilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Büyük kısmı kırsal kesimde yaşayan toplumun kendi bölgesinde kullanabileceği mesleki eğitim programına ihtiyaç olduğunu belirten Dewey, eğitim hayatına ilk ve ortaöğretimden sonra devam edemeyecek olan gençler için özel meslek okullarının kurulmasını tavsiye etmiştir. Görüş belirtmesi için davet edilen bir diğer eğitimci Alfred Kühne’de hazırlamış olduğu raporunda benzer görüşlere yer vermiştir.²¹

John Dewey ve Alfred Kühne tarafından hazırlanan rapor doğrultusunda Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey döneminde çıkarılan 789 sayılı Maarif Teşkilatı Kanunu ile “İlk Muallim Mektebi” ve “Köy Muallim Mektebi” şeklinde şehir ve köye yönelik iki farklı öğretmen okulu açılmıştır. Köylerin öğretmen ihtiyaçlarının temini ve öğretmenlerin köyde kalmasını sağlamak için çalışmalar yapılmış ve 7 Haziran 1925 tarihinde “Şark Vilâyetlerine Gidecek Muallimlere İtası Muktezi Maaş Zamları Hakkında Talimatnâmenin Mer’iyete Vazına Dair Kararnâme” ile doğu illerine tayin olunan ve yörenin yerlisi olmayan öğretmenlere daha fazla ücret ve maaş ödenmesi kabul edilmiştir.²²

1930 yılından itibaren Dünya Ekonomik Krizi’nin de etkisiyle Türkiye ekonomide devletçilik uygulamasına geçmiş, sanayileşme ve kalkınma hamlelerini başlatmıştır. Bu hamleler kent merkezlerinde eğitimi de olumlu yönde etkilerken kırsal kesim bu gelişmelerden yeterince faydalanamamıştır. Otuzlu yılların ortalarında şehir merkezlerinde okuma yazma oranı % 60’a ulaşırken köylerde bu oran % 22 civarında kalmıştır. Ayrıca, 40.000 köyün, 31.000’inde okul bulunmamakta ve okul bulunan köylerin birçoğunda öğretmen yetersizliği sebebiyle eğitim kesintili olarak ancak 3 yıl yapılabilmekteydi. Bu sebeple 1936 yılından itibaren eğitim kurslarının olduğu yerlerden başlamak üzere köy enstitülerinin açılması planlanmıştır.²³

19 Abdulaziz Kardaş, “Cumhuriyet Dönemi’nde Bir Hareketin Son Temsilcisi: Ernis Köy Enstitüsü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 48, Şubat 2017, s. 184-185.

20 Hüseyin Nihat Güneş, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Liberal-Muhafazakâr Yüzü”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, Sayı: Ek Sayı, Aralık 2016, s. 68.

21 Zafer Tangülü – Oğuzhan Karadeniz – Sinan Ateş, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemimizde Yabancı Uzman Raporları (1924-1960)”, *Turkish Studies*, Volume 9/5 Spring, Ankara, 2014, s. 1898.

22 Abdulaziz Kardaş, “Cumhuriyet Dönemi’nde Bir Hareketin Son Temsilcisi: Ernis Köy Enstitüsü”, s. 184-185.

23 Ayşe Alican, “Cumhuriyet Modernleşmesinin Anadolu Ateşi: Köy Enstitüleri”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10-11 / Güz 2014 - Bahar 2015, s. 18.

2. Köy Enstitülerinin Kuruluşu

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren en fazla çaba harcanan konulardan biri de eğitim olmuştur. Nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde yaşaması eğitim sorununu çözenin yolunun köyden geçtiğini net bir şekilde ortaya koymuştur. 1924 yılında kabul edilen Köy Kanunu'na göre, nüfusu 2.000'e kadar olan yerleşim birimlerine köy denilmektedir.²⁴ Mustafa Kemal Atatürk ve kurmayları köy ve köylüye büyük önem vermiş, kalkınmanın köylüden başlaması gereği üzerinde ısrarla durmuşlardır. Atatürk 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'nin açış konuşmasında; *"Türkiye'nin asıl sahibi ve efendisi, gerçek anlamda üreten köylüdür. O halde herkesten daha fazla kalkınmayı ve refah içerisinde yaşamayı hak eden köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bu güne kadar maariften yoksun bırakılmıştır. Bu sebeple bizim izleyeceğimiz maarif politikasının temeli, ilk önce mevcut olan cehaleti ortadan kaldırmaktır..."* şeklinde açıklama yapmıştır.²⁵

1935 yılında ülke nüfusunun yaklaşık % 80'e yakın kısmının yaşamış olduğu kırsal kesimde okullaşma oranı yok denecek kadar azdı. Köy okullarına şehirlerden tayin edilen az sayıdaki öğretmen de köylerdeki eğitim sorununu çözmekten uzak kaldı. Aslında köylerde yaşayanların sorunları sadece okuryazarlıkla sınırlı olmayıp, bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve üretim alt yapısındaki yetersizlikler de önemli yer tutmaktaydı. Cumhuriyetle birlikte gündeme alınan köye hizmet götürme çabaları köylünün beklentilerini tam anlamıyla karşılayamadığı için başarılı olamadı. Başarı sağlanması için köylüye hitap ederek onlara rehberlik yapabilecek aydınların köylünün kendi içerisinde çıkması gerektiği düşünüldü. 1935 sonrasında, kendisi de bir köylü çocuğu olan eğitimci İsmail Hakkı Tonguç İlköğretim Genel Müdürlüğüne atanarak, köy enstitülerinin hem hazırlık aşaması hem de kurulmasında etkili oldu.²⁶ Ancak, eğitime yapılacak yatırımın ekonomik şartlara bağlı olduğu bilinen bir gerçektir. Ülkemizde Osmanlı döneminden itibaren, ekonomik gider ve kaynak yokluğu büyük sorun teşkil etmiştir. 1935 yılında köy enstitülerinin kurulması gündeme geldiğinde yine ekonomik sıkıntılar en önemli sorunların başında yer almıştır. Çözüm ise, giderlerin azaltılmasında bulunarak, öğrencilerin enstitüyü kurmada, tarımsal üretim ve hayvancılık, bina, kaldırım ve yolları yaparak devletin eğitim giderlerini en aza indirmesi sağlanmıştır.²⁷

Yukarıda belirtildiği gibi, halkın büyük bir çoğunluğunun köylerde yaşaması, eğitim seferberliği içerisinde köylerin öncelikli olarak dahil edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Köylerde görev yapan öğretmenleri normal programlar dahilinde yetiştirmek köylünün eğitim sorununu çözmekten uzak kalmıştır. Bu açıdan köye öğretmen yetiştirme projeleri yeniden gözden geçirilerek uzmanlardan da yardım alınmak suretiyle yeni oluşumlar ortaya konulmuştur. Bu proje kapsamında açılan köy öğretmen okullarına, askerliğini onbaşı ve çavuş olarak yapan gençler arasından uygun bulunanlar hızlı bir eğitim programından geçirilerek köylere öğretmen olarak atanmışlardır. Hükümet, köylere öğretmen gönderme sorununu çözüme kadar öğretmenler aracılığı ile okuma yazma öğretilmesini desteklemiştir. Öğretmenler köylüye okuma yazmanın yanı sıra ziraat, hayvancılık ve teknik bilgileri de öğretmeye çalışmışlardır. Köylünün eğitim sorununu çözmek için daha kalıcı yollar aranmış ve köy enstitülerinin kuruluş hazırlıkları başlatılmıştır. Bu okullara enstitü denilmesinin sebebi; *"Çok yönlü olması, yalnızca öğretmen yetiştirmek değil, sağlık memuru, teknisyen,*

24 Resmi Gazete, Sayı: 68, Tertip: 3, Cilt: 5, s. 336. (7 Nisan 1924 tarih, 442 sayılı köy kanunu, madde:1).

25 Mehmet Şeren, "Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri", *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 28, S. 1, (2008), s. 207-208.

26 Necdet Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", s. 270-271.

27 Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul, 2019, s. 176-177.

ebe, hemşire ve tarımla ilgili meslek sahiplerini de yetiştirmesinden” kaynaklanmıştır. Köy enstitüsü projeleri o güne kadar uygulananlardan farklı ve tamamen Türkiye şartlarına uygun hazırlanmıştır. Proje ile “köylüyü köyünde eğitmek, köy nüfusuna kayıtlı öğrenciyi eğiterek tekrar köye göndermek”, hedeflenmiştir.²⁸

1936 yılında açılan Köy Öğretmen Okulları ve eğitim kursları ile başlayan ve kazanılan deneyimler sonucu TBMM tarafından çıkarılan 17 Nisan 1940 tarih 3803 sayılı yasa ile köy enstitülerinin kurulması kanunu kabul edilmiştir. Çıkarılan yasa ile “Köylere öğretmen ve teknisyen yetiştirilmesi” amaçlanmıştır. 1941 yılında kabul edilen bir yasa ile köy enstitülerinin teşkilatlanma şekli ve köyde görev yapacak öğretmenlerin yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Ayrıca köy enstitülerinin üst kademesi olan Yüksek Köy Enstitüsü açılmıştır.²⁹

Köy enstitülerinin kuruluş amacı kırsal alanlardaki eğitim ve kalkınmışlık düzeyini artırmak olmuştur. Çünkü Cumhuriyet’in ilan edilmesinin üzerinden on beş yıldan fazla zaman geçmesine, birçok alanda önemli inkılaplar yapılmasına rağmen eğitim alanında istenilen seviyenin çok altında kalınmıştır. Bunun da en önemli sebebi kaynak yetersizliği olarak belirlendiğinden daha az maliyetle ülkenin hem eğitim hem de kalkınma meselesinin çözülmesi planlanmıştır. İlk defa uygulanacak olan köy enstitüsü sistemiyle okulların inşası, köy halkı, öğretmen ve öğrenciler tarafından yapılacak, bu işlemler eğitim-öğretimin bir parçası olarak yerine getirilecekti.³⁰ Öğrencilerin kalacağı binaların yapım ve onarım işleri öğrenciler tarafından yapılacak, yiyecek giyecek gibi ihtiyaç maddeleri enstitünün kendi imkanları ile karşılanacaktı. Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde faaliyete geçirilen köy enstitülerinde, ilköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç’un büyük gayretleri olmuştur. İzmir’de Amerikan Koleji’nin satın alınmasıyla İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü ve aynı dönemde Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü’nün açılışı gerçekleştirilmiştir.³¹

Türkiye’de 1940 yılında açılan köy enstitüleri, köylerde eğitim hizmeti ulaştırma açısından dünyaya örnek teşkil etmiştir. 1940 yılında çıkarılan Köy Enstitüleri Kanununun 16. Maddesi uyarınca; Köye yapılacak okulların binaları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gönderilen planlara göre, il müfettişi ve gezici başöğretmen kontrolünde köy ihtiyar heyetleri tarafından inşa ettirilmesi kabul edilmiştir.³² Köy enstitüsü mezunlarının görev yapacakları köylerdeki okul ve evlerin yapımında 5210 sayılı kanunun 5, 6, 7. maddeleri uyarınca çalışma mükellefiyetinin uygulanmasına dair; İçişleri ve Çalışma Bakanlıklarının uygun görüşlerine dayanan Milli Eğitim Bakanlığının 24 Temmuz 1948 tarih ve 65-84/ 17623 sayılı yazısı ile Bakanlar Kuruluna gönderilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının göndermiş olduğu karar metni Bakanlar Kurulunca görüşülerek kabul edilmiştir.³³ Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gönderilen karar metni kısaca;

28 Burcu Demirkaya Güler, *Köy Enstitüleri Bağlamında Eğitim ve İdeolojinin Toplumsal Değişme Etkisinin İncelenmesi: Köy Enstitüleri Dergisi (1945-1947)*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015, s. 191-192.

29 Songül Boybeyi-Songül Sallan Gül, “Cumhuriyet Aydınlanmasının Kısa Tarihi: Köy Enstitülerini Çevreleyen Tarihsel ve Toplumsal Koşullar ve Bugüne Çıkarsamalar”, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (3), Mayıs-Ağustos, 2008, s. 69-70.

30 Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer No: 30-18-1-2/ 117-54-1-2, Karar Sayısı: 7869.

31 Nurgün Koç, “Köy Enstitüleri’nde İş Hayatı”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 10/Yaz, Konya-2010, s. 69-70.

32 Ahmet Çoban, “Öğretmen Yetiştirme Politikası Olarak Köy Enstitüleri Örneğinin İncelenmesi», *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 19, No: 2, Mayıs 2011 s. 450-451.

33 Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer No: 30-18-1-2/ 117-54-1-2, Karar Sayısı: 7869 (27 Temmuz 1948).

Madde 1: Enstitülerden mezun olan öğretmen, sağlık memuru ve ebeler için yapılacak evlerin ve bu kanunda yazılan diğer tesislerin yapımında, köy kütüğünde kayıtlı bulunan veya o köyde altı aydan beri oturan 18-50 yaş aralığında bulunan (bu yaşlar dahil) erkek vatandaşlar, 20 güne kadar çalışmakla mükelleftirler. Menkul veya gayrimenkul malları olan ve köy nüfusunda kayıtlı bulunan 18-50 yaşlar arasındaki erkekler, sürekli olarak başka bir yerde ikamet etseler dahi çalışma mükellefiyetine tabi tutulurlar. Ancak köy nüfusundan kaydı silinmiş olanlar çalışma mükellefiyetinden muaf tutulacaklardır.

Madde 2: Mükellefiyetin vatandaşlara sıra ile ve eşit olarak yaptırılmasından köy muhtarıyla birlikte köy ihtiyar heyeti de sorumlu tutulacaktır. Mükellefiyetler zirai çalışmalar göz önüne alınarak, ilkbahar, yaz ve sonbahar imce mevsimleri olmak üzere, iki veya üçe bölünebileceği gibi, yapılacak işin belirli bir zamanda bitirilmesi zorunlu olduğu durumlarda mahalli idare amirleri (vali, kaymakam veya bucak müdürü) çalışmalara ara vermeden işi yürütmeye yetkilidir. Ancak bu yetkiyi kullanmak için köy ihtiyar heyetinin karar vermesi ve köylünün iş düzeninin bozulmaması son derece önemlidir.

Madde 3: Mükellefiyet vasıtalı veya vasıtasız olarak yerine getirilir. Malul ve fakir olanlarla, mükellefiyetin yerine getirilmesi sırasında sürekli işçi olarak Devlete ait sanayi tesislerinde veya madenlerde çalışanlar, askerde olanlar, mahkum olanlar bu mükellefiyete dahil edilmezler.³⁴

Köy enstitülerinin kuruluş ve hazırlık aşamalarında dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün büyük katkı ve destekleri olmuştur. Köy enstitüleri köyün kalkınması, köylünün bilinçli hale gelmesi ve ülkesine faydalı bireyler yetiştirilmesi amaçlanarak hayata geçirilmiştir.³⁵ İkinci Dünya Savaşı'nın şiddetlendiği 1940 yılında Türkiye Köy Enstitüleri Kanununu kabul ederek eğitimde önemli bir ivme yakalamıştır. Halkevleri ve onun alt kademesi olan halkodaları eğitim faaliyetlerini başlatmış, fakat okula başlaması gerekenlerin sayıca fazla olması sebebiyle çocukların eğitim ihtiyacı tam anlamıyla giderilememiştir. Köye öğretmen gönderilmesinin yolu köy enstitülerinin açılmasıyla büyük bir hız kazanmıştır. 1940 yılında çıkarılan Kanununa göre; "*Köy enstitüleri, Köy Öğretmeni ve köyün kalkınması için gerekli olan diğer meslek mensubu yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan kurumdur.*" şeklinde tanımlanmıştır.³⁶ Köy Enstitüleri, geniş arazi ihtiyacı nedeniyle, çoğu zaman şehir merkezlerinin uzağında, köylerin bitişiği veya içerisinde, ulaşım açısından demiryolu ve karayoluna yakın yerlerde kurulmuştur. Enstitülerin yapımında bazı ilkeler göz önünde bulundurulmuştur. Bunlar kısaca;

1. Arazinin devlete ait ve tarım yapmaya elverişli olması,
2. Arazinin işlenmesinin kolay, verimli ve mümkünse bağ ve bahçelere sahip olması,
3. Seçilmiş olan arazinin bölgenin merkezi olması, hava şartları ve su kaynakları açısından uygun yerler olması önem arz etmiştir. Ancak bu koşullar bütün enstitüler için geçerli olmamış, bazı bölgelerde kriterleri karşılamayan alanlara da enstitüler kurulmuştur. Özellikle ilk açılan enstitülerde hazır binalar olduğundan bu binaların okul

34 Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer No: 30-18-1-2/ 117-54-1, (24 Temmuz 1948).

35 Ebru Elpe, "Köy Enstitüleri ve Sanat Eğitimi", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 4, S. 2, s. 17.

36 Nebahat Arslan, "Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cılavuz Köy Enstitüsü", *History Studies*, Volume 4/1 2012, s. 32.

olarak kullanılmasında bir sakınca görülmemiştir. Örneğin 1912 yılında İzmir’de inşa edilen Amerikan Mektebi, daha sonra İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü olarak faaliyetini sürdürmüştür.³⁷

Daha önce köy eğitmeni yetiştirmek amacıyla *açılmış olan İzmir*, Trakya, Eskişehir ve Kastamonu’da açılan bazı kurs merkezleri yapılan yasal düzelleme ile köy enstitüsü haline getirilmiştir.³⁸ Bu okulların sayıları zaman içerisinde 21’i bulmuştur. Köy enstitülerinin buldukları yerler ve kuruluş yılları;

1940 yılında kurulanlar:

1. İzmir-Kızılçullu Köy Enstitüsü
2. Eskişehir-Çifteler Köy Enstitüsü
3. Lüleburgaz-Kepirtepe Köy Enstitüsü
4. Kastamonu-Gölköy Köy Enstitüsü
5. Malatya-Akçadağ Köy Enstitüsü
6. Antalya-Aksu Köy Enstitüsü
7. Ladik-Akpınar Köy Enstitüsü
8. Adapazarı-Arifiye Köy Enstitüsü
9. Vakfıkebir-Beşikdüzü Köy Enstitüsü
10. Kars-Cılavuz Köy Enstitüsü
11. Bahçe-Düziçi Köy Enstitüsü
12. Isparta-Gönen Köy Enstitüsü
13. Balıkesir-Savaştepe Köy Enstitüsü
14. Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü

1941 yılında kurulanlar:

15. Ankara-Hasanoğlan Köy Enstitüsü
16. Konya-Ereğli-İvriz Köy Enstitüsü

1942 yılında kurulanlar:

17. Yıldızeli-Pamukpınar Köy Enstitüsü
18. Erzurum-Pulur Köy Enstitüsü

1944 yılında kurulanlar:

19. Ergani-Dicle Köy Enstitüsü
20. Aydın-Ortaklar Köy Enstitüsü

1948 yılında kurulanlar:

21. Van- Erciş Köy Enstitüsü.³⁹

37 Mehmet Şeren, “Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri”, s. 213.

38 Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, 2. Baskı, Niğde, 2008, s. 197.

39 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (MÖ. 1000-MS. 2010)*, s. 393.

Köy enstitülerine alınacak erkek ve kız öğrencilerin köy nüfusuna kayıtlı ve ilkokul mezunu olanlardan seçilmesi kararlaştırılmıştır. Hatta kız çocuklarının köy enstitülerine alınması hususunda pozitif ayrımcılık yapılarak okullara sınavsız alınmaları sağlanmıştır. Köylerde görev yapan öğretmenler de kız çocuklarının okula gönderilmesi hususunda büyük çaba harcamışlardır. Köy enstitüleri birçok yönden diğer eğitim kurumlarından farklılıklar göstermiştir. Enstitülerin çevre duvarları, korunması açısından güvenliği ve güvenlik görevlisi uygulaması yapılmamıştır. Yaz tatilinin rutin bir zamanlaması ayarlanmamış bölgenin özelliklerine ve ilgili köy enstitülerinin inisiyatiflerine bırakılmıştır. Çünkü köy enstitüleri hem okul hem de üretim ve yaşam alanı olarak düşünülmüştür. Dersler sadece dershanelerde yapılmayıp, uygulama kısımları ahır, kovan, tarla, bağ, bahçe gibi alanlarda gerçekleştirilmiştir. Bölge koşullarına göre, balıkçılık, hayvancılık, arıcılık narenciye üretimi vb. uzmanlık alanları oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu okulların önemli özelliklerinden biri de kültür derslerine ağırlık verilerek, müzik, resim, tiyatro, halk dansları gibi alanlara öğrencileri yönlendirmek olmuştur. Köy enstitülerinde mandolin, keman, bağlama, piyano gibi müzik aletlerinin bulunmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca önem verilen bir başka konu da binlerce yerli ve yabancı eserden oluşan kütüphaneler kurmak olmuştur. Köy enstitüsü mezunlarının köylerde öğretmen ve sağlık memuru olmalarının yanı sıra, iyi birer marangoz, duvar ustası, elektrikçi, arıcı, terzi ve sanatçı olmaları hedeflenmiştir.⁴⁰ Köy Enstitüleri Kanununun 3. maddesinde öğretim süresiyle ilgili olarak, Köy Enstitülerine alınacak öğrencilerin köy nüfusuna kayıtlı en az beş yıllık tam devreli ilkokul mezunları arasından seçilerek alınacağı ve Enstitülerin tahsil müddetlerinin en az beş yıl olduğu” belirtilmiştir.⁴¹

3. Köy Enstitülerinin Faaliyetleri

Köy enstitüleri Cumhuriyet Türkiye’sinde ilköğretim sorununa çözüm üretmenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Aslında Atatürk döneminde ilköğretim sorununa çözüm üretmek ve köylünün okula kavuşmasını temin etmek amacıyla bir takım çalışmalar yapılmış, fakat olumlu sonuç elde edilememiştir. İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı döneminde bu konu tekrar gündeme alınarak kararlı bir şekilde çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Bakanlıklar ve hükümetin koordineli olarak çalışmaları sonucunda konu TBMM’ne getirilmiş, 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı yasa ile kabul edilerek köy enstitülerinin kuruluşu ile ilgili önemli bir adım atılmıştır. Yasal düzenleme öncesi köy enstitülerinin temeli sayılan öğretmen okulları, 1937 yılında İzmir-Kızılcıullu, Eskişehir-Mahmudiye, 1938 yılında Edirne-Kırkağaç, 1939 yılında Kastamonu-Gölköy olmak üzere dört bölgede açılış gerçekleştirilmiştir. 17 Nisan 1940 tarihinde kabul edilen Köy Enstitülerinin Kurulmasına dair yasal düzenleme sonrası ilk etapta on dört köy enstitüsü açılmış daha sonra açılan yeni okullarla bu sayı 1948 yılında 21’ye ulaşmıştır. İlk dört köy enstitüsüne ek olarak açılan on yedi enstitünün faaliyet alanları; Malatya-Akçadağ, Antalya-Aksu, Samsun-Ladik-Akpınar, Adapazarı-Arifiye, Trabzon-Vakıkebir-Beşikdüzü, Kars-Cılavuz, Adana-Bahçe-Düzici, Isparta-Gönen, Balıkesir-Savaştepe, Ankara-Hasanoğlan, Kayseri-Pazarören, Konya-Ereğli-İvriz, Sivas-Yıldızeli-Pamukpınar, Erzurum-Pulur, Diyarbakır-Ergani-Dicle, Aydın-Ortaklar, Van-Erciş-Ernis bölgeleri olmuştur.⁴²

Köy enstitülerinde eğitimin sadece teorik bilgiyle sınırlı olmayışı, bu okulları diğer öğretmen okullarından farklı kılan özelliği olmuştur. Enstitülerde öğrenim gören öğrenciler

40 Firdevs Gümüşoğlu, “Eğitim Tarihimizde Özgün Bir Uygulama Olan Köy Enstitüleri 75 Yaşında”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10-11 / Güz 2014 - Bahar 2015, s. 8-9.

41 Maarif Vekilliği, Teşkilat Kanunu, Madde: 46, Ankara, 1943.

42 Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 199.

gerçek uygulama alanları ve ekipmanlarla eğitilmişlerdir. Uygulama eğitimlerinde gerekli hallerde kasma, kürek, çekiç, testere, makas, iğne, dikiş makinesi, gibi malzemeler kullanılmıştır. Köy enstitülerinde tatbik edilen eğitim ilke ve yöntemleri doğal hayata uygun olarak yapılmıştır.⁴³ Bu okullarda üretime dayalı çalışmalar yapıldığından eğitim öğretim faaliyetleri yıl boyu devam etmiştir. Enstitülerde işin gecikmesi veya yarıda bırakılması çoğu zaman mümkün olmamıştır. Hasat zamanı hasadın yapılması, olgunlaşan meyvelerin toplanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda köy enstitülerinin beş yıllık eğitim süreleri normal okulların yedi-sekiz yılına denk gelmiştir.⁴⁴

Okullarda eğitim gören öğrencilerin tarım ve hayvancılığı tam anlamıyla öğrenebilmeleri için köy enstitülerinin tarıma uygun, suyu olan ve geniş arazi şartlarına sahip alanlara kurulması sağlanmıştır. Köy Enstitüsü arazilerinin yetersiz olduğu durumlarda bazı bölgelerde devlet eliyle arazi istimlak uygulaması yapılmıştır.⁴⁵ Köy enstitülerinden mezun olan öğrencilerin öğretmen olarak gittikleri köylerde gerekli olan bilgi, beceri ve donanımlarının noksatsız olmasına özen gösterilmiştir. Dolayısıyla çağının ilerisinde bir programa sahip olan köy enstitüleri öğretim ilkeleriyle mesleki eğitimin kalkınmada oynamış olduğu rolü yıllar önce ispatlamıştır.⁴⁶

Köy Enstitülerinin açılış amacı yalnızca köy çocuklarına eğitim vermek değil, aynı zamanda bütünüyle bir köy seferberliği başlatmak olmuştur. Basit bir eğitim sisteminden ibaret olmayan bu okullar, eğitimle beraber meslek eğitiminin de verildiği bir tür halk eğitimi niteliği taşımıştır. Köy enstitülerinde ziraat, bahçe bitkileri, hayvancılık ve teknik işlerle birlikte okulun ve köyün kalkınması hedeflenmiştir. Bu açıdan öğretim programı ve ders çizelgeleri köy koşulları ve ihtiyaçlarına uygun şekilde düzenlenmiştir. Köy enstitülerinin amacı kısaca şu şekilde özetlenebilir;

1. Köylere uyum sağlayabilecek öğretmenler yetiştirmek,
2. Köylülere rehberlik ve liderlik yapabilecek donanımda öğretmenler göndermek,
3. Eğitim yoluyla köylüleri bilinçlendirerek tarımdan yüksek kalite ve verim elde etmek,
4. Halka okuma yazma öğretmenin yanında halkın bilinçlendirilmesini sağlamak,
5. Köy halkının sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerini geliştirerek, kalkınmalarına yardımcı olmaktır.⁴⁷

Enstitülerin şehir merkezine uzak olmalarından dolayı bu okullarda görev yapan

43 Burcu Demirkaya Güler, *Köy Enstitüleri Bağlamında Eğitim ve İdeolojinin Toplumsal Değişme Etkisinin İncelenmesi: Köy Enstitüleri Dergisi (1945-1947)*, s. 193-194.

44 Begüm Yılmaz, *Köy Enstitüleri*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Ankara, 2008, s. 12.

45 Seyhan (Adana) Vilayeti, Bahçe kazasının Haruniye nahiyesindeki Düziçi Köy Enstitüsü civarında bulunan 1485 dönümden oluşan arazinin Enstitünün ders tatbikatı ihtiyacını karşılamak üzere istimlakı Maarif Vekilliğinin talebi ve Dahiliye Vekilliğinin 28.12.1943 tarih ve 222317/47/3596 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine, istimlak kararnamesinin muaddel 3. maddesi uyarınca İcra Vekilleri Heyetince 12.02.1944 tarihinde kabul edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer No: 30-18-1-2/104-7-22, Tarih: 12.01.1944-00.00.0000.

46 Burcu Demirkaya Güler, *Köy Enstitüleri Bağlamında Eğitim ve İdeolojinin Toplumsal Değişme Etkisinin İncelenmesi: Köy Enstitüleri Dergisi (1945-1947)*, s. 193-194.

47 Nihal Yıldız-Osman Akandere, "Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/35 (2017-Güz/Autumn), s. 278.

öğretmen ve idareciler ile aileleri birtakım sosyal etkinliklerden mahrum kalmışlardır. Yeni kurulan köy enstitülerinin birçoğu bir okul müdürü iki-üç öğretmen ve bir memurla açılışı gerçekleştirmişlerdir. Köy enstitülerinde görev yapacak öğretmen ve idarecilerde bulunması gereken nitelikler “3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’nun 17. Maddesinde” belirtilmiştir. Buna göre;

1. Yüksekokul ve fakülte mezunları,
2. Öğretmen okullarını bitirenler,
3. Ticaret Lisesi mezunları,
4. Orta dereceli ziraat okulları mezunları,
5. Erkek sanat okulları ve kız enstitüleri mezunları,
6. Köy enstitülerinden mezun olanlar,
7. İnşaat okullarından mezun olanlar,
8. Gazi Terbiye Enstitüsünden mezun olanlar,
9. Teknik ve mesleki okullar vd. mezun olanlardır.

Köy enstitülerinde görev yapan öğretmenler çeşitli kaynaklardan temin edilmiştir. 15 Ekim 1946 yılı itibarıyla bu okullarda görev yapan 620 öğretmenin mezun oldukları okullar kısaca; 229’u çeşitli fakültelerden (Gazi Eğitim Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü), 209’u öğretmen okullarından, 56’sı kız enstitüsünden, 27’si ziraat okulundan, 91’i sanat ve yapı usta okullarından, 8’i ise, diğer meslek okullarından mezun olmuşlardır. Bu rakamlara göre köy enstitülerinde görev yapmış olan öğretmenlerin 1/3’ü fakülte ve yüksekokul mezunlarından oluşmuştur. Diğerleri ise değişik meslek okullarından mezun olmuşlardır.⁴⁸

Köy enstitülerinde eğitimlerini tamamlayarak öğretmen olarak atananlar, Milli Eğitim Bakanlığı’nın tayin edeceği okullarda yirmi yıl mecburi hizmete tabi tutulmuşlardır. Mecburi hizmetlerini tamamlamadan görevden ayrılanların yeniden devlet memurluğuna tayin edilmeleri yasaklanmıştır. Ayrıca bu durumda olan öğretmenlerin kendileri veya kefillerinden kurumda buldukları sürenin iki katı masraf alınması kabul edilmiştir. Köy okuluna tayin edilen öğretmenler köyün eğitim-öğretim işlerinden sorumlu tutulmuşlardır. Tarım işlerinin modern bir şekilde yapılması için öğretmenin hazırlayacağı örnek arazi, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylüye rehberlik yapması öngörülmüştür. Bu öğretmenlerin disiplin sorunlarının ne şekilde çözüleceği Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan nizamname ile belirlenmiştir.⁴⁹ Ayrıca Köy enstitülerinin hedef ve amaçları çıkarılan “Köy Enstitüleri Yönetmeliği” ile tespit edilmiştir. Buna göre;

1. Köy Enstitüsü öğrencileri Cumhuriyet değerleri ve milli duygulara sahip gençler olarak yetiştirileceklerdir.

2. Enstitülerden mezun olan öğretmenler milli ülkü ve değerler ışığında köylerin eğitimine katkı sunacaklardır.

48 Mehmet Şeren, “Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri”, s. 213.

49 Resmi Gazete, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491, No: 3803; Köy enstitüleri kanunu (Kanun metni kabul tarihi:17 Nisan 1940). Kanun metni için bakınız 22 Nisan 1940 Tarih ve 4491 Sayılı Resmi Gazete, s. 233.

3. Köy öğretmenleri, Türk ulusunu bir bütün olarak kabul edecek, onların ilerlemede bir kültür elçisi gibi çaba gösterecektir. Cemil Koçak, köy enstitülerinin kurulmasındaki siyasi gayeyi; “Köylerde açılan halkevleri ve halk odaları vasıtasıyla halkın kültür seviyesini artırmak, köy halkına rehberlik yapabilecek, Cumhuriyet Halk Partisi’nin yapacağı icraatları destekleyecek genç öğretmenler mezun etmek” şeklinde yorumlamıştır.⁵⁰

Öğretmen ve eğitimcilerin görev ve sorumluluklarını belirleyen, 19 Haziran 1942 tarih ve 4274 sayılı “Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu” çıkarılarak yürürlüğe girmiştir. Kanuna göre, eğitimciler ve köy enstitüsünden mezun olan öğretmenler, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygun görülen gezici öğretmenlik veya seyyar başöğretmenlik mıntikasındaki köylerdeki okullara tayin olunurlar. Köyde görev yapan eğitimci ve öğretmenlerin görevleri arasında, öğrencilerin eğitim-öğretimleri ve sağlık durumları ile ilgili olarak gerekli tedbirleri almak ve onları donanımlı gençler olarak yetiştirmek yer almıştır. Ayrıca öğretmenlere köy halkıyla ilgili olarak, milli bayramlarda törenler düzenlemek, köyün ekonomisini geliştirmek amacıyla ziraat, sanat ve teknik alanlarda köylülere rehberlik yapma görevleri verilmiştir.⁵¹

4. Köy Enstitülerine Yönelik Eleştiriler ve Köy Enstitülerinin Kapatılması

1940 yılında kurularak faaliyete geçen köy enstitüleri kuruluşundan itibaren birtakım tenkitlere uğramıştır. Daha açılış kanunu onaylanırken bazı milletvekillerinin oylamaya katılmaması bu okullara muhalefet edileceğinin göstergesi olmuştur. Köy enstitüleri ile ilgili eleştiriler, 1943 yılında Ankara’da toplanan İkinci Eğitim Şurasında tartışma konusu yapılmıştır. Köy enstitülerine alınan öğrencilerin köylerden seçilmesi ve mezunlara yalnızca köylerde çalışma zorunluluğu getirilmesi eleştiri konusu olmuştur. Bu durumun toplum üzerinde şehirli-köylü ayırımı algısı yarattığı, enstitülerde “komünist bir ideolojiyi çağrıştıran eğitimin” verildiği, yatılı kısımlarda uygulanan karma eğitim sisteminin Türk örf ve adetlerine uymadığı şeklinde yapılan tartışmalar sıkıntı yaratmıştır.⁵² Köy enstitülerine muhalif olanlar, özellikle üniversitelerdeki siyasi olayları bahane ederek, enstitüleri sağ-sol olaylarından uzak tutmak gerektiğini söylemişlerdir. Kamuoyunda köy enstitülerinin uygulamalı eğitimi eleştiri konusu yapılarak, özellikle yatılı okullarda karma eğitim olamayacağı yönünde milli değerler ve geleneklere uymayan davranışlar sergilendiği konusu gündem yaratmıştır. 1945 yılında çok partili dönemin başlamasıyla birlikte Cumhuriyet Halk Partisi’ne muhalefet eden birçok partinin kurulması enstitülere yöneltilen suçlamaları daha da artırmıştır. Muhalefet partileri arasında özellikle Demokrat Partili milletvekilleri, Cumhuriyet Halk Partisi’ni yıpratma amacıyla köy enstitülerini siyasi malzeme olarak ta kullanmışlardır. Bu eleştiri ve yıpratma hamleleri bazı Cumhuriyet Halk Partili milletvekilleri tarafından da desteklenmiş ve aksamaların düzeltilmesi yerine okulların kapatılması çözüm yolu olarak görülmüştür.⁵³

Köy enstitülerine muhalif olan milletvekilleri şehir okullarının giderleri bakanlık tarafından karşılandığı halde, köy enstitülerinin neden köylünün parası ve emeğiyle yapıldığı şeklinde eleştirilerde bulunmuşlardır. Ayrıca köylülerin ödemiş oldukları vergilerle hem şehir okullarına katkıda bulunmaları hem de köy okullarının inşasına katılmaları köylüleri de memnun etmemiştir. Cumhuriyet Halk Partisi döneminde 1946

50 Ercan Çağlayan, “Köy Enstitüleri’nin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü”, *Turkish Studies*, Volume 9/1 Winter 2014, s. 124-123.

51 Resmi Gazete, 25 Haziran 1942, Sayı: 5141, s. 3244; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VI, C. 26, s. 273-277.

52 Ercan Çağlayan, “Köy Enstitüleri’nin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü”, *Turkish Studies*, Volume 9/1 Winter 2014, s. 124-125.

53 Necdet Aysal, “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, s. 277-279.

yılında kurulan Recep Peker hükümeti sert eleştirilere daha fazla kayıtsız kalamayarak köy enstitülerinin kuruluşunda etkili olan Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'u görevden almıştır. Daha sonra çıkarılan yasa ve yönetmeliklerle köy enstitülerinde bazı değişiklikler yapılmış, bu durum enstitülerin eski önemini yitirmesine sebep olmuştur.⁵⁴

Köy enstitüleri hakkında kamuoyunda eleştiri ve şikâyetlerin devam etmesi üzerine, 1946 yılında Kazım Karabekir, Feridun Fikri Düşünsel, Şemsettin Günaltay gibi siyasetçiler Ankara Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nü ziyaret ederek aksamaları yerinde görmek ve tespit etmek istemişlerdir. Ziyaret sonrası Ankara Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nün kapatılmasına karar verilmiş ve diğer enstitülerle ilgili yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır. 4 Eylül 1947 tarihinde çıkarılan 5129 sayılı kanun ile 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun 11, 12,13 ve 18. maddelerinde değişikliğe gidilerek, 4274 sayılı Köy Mektepleri ve Köy Enstitüleri Teşkilat Nizamnamesi'nin 28 ve 66. maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca 4274 sayılı yasanın 64 ve 65. maddelerinde değişikliğe gidilerek, köy enstitüsü mezunu öğretmen ve sağlık memurlarına geçirmeleri için verilen arazi uygulaması kaldırılmış, önceden verilenlerde iptal edilerek geri alınmıştır.⁵⁵ Ayrıca 29 Nisan 1947 tarihinde Köy enstitüleriyle ilgili yeni bir yönetmelik hazırlanmıştır. Buna göre öğrencilerin yönetime katılması, yetki ve sorumluluk alması yasaklanmıştır. 9 Mayıs 1947 tarihinde çıkarılan bir genelge ile erkek ve kız öğrencilerin kaldığı yerler birbirinden ayrılmıştır. 20 Mayıs 1947 tarihinde çıkarılan bir başka genelge ile de, serbest okuma saatleri asgariye indirilmiştir. Bu genelgenin içeriğinde yer alan "*öğrencilerin seviyesine uygun*" şeklinde bir açıklama ile klasik kitapların okunması sınırlandırılmıştır. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel döneminde enstitülere gönderilen eserler, yeni bakanlık listelerinde yer almamıştır. 1948 yılında köy enstitülerinin öğretim programlarında değişikliğe gidilmiştir. Yeni programda köy ve şehir arasındaki fark ortadan kaldırılmıştır.⁵⁶

1949 yılında hükümeti kurmakla görevlendirilen Cumhuriyet Halk Partisi'nin son Başbakanı Şemsettin Günaltay döneminde, çıkarılan 5541 sayılı yasayla köy enstitülerine sadece köy çocuklarının kabul edilmesi yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni getirilen düzenleme ile köy çocuklarının yanında, % 25 oranında belediyelevelik olan kasabaların çocuklarının da enstitülere kabul edilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁷

14 Mayıs 1950 genel seçimlerini kazanarak iktidara gelen Demokrat Parti'nin ilk kabinesinde Milli Eğitim Bakanı olan İzmir milletvekili Avni Başman baskılara rağmen köy enstitülerinin kapatılmasını kabul etmeyerek görevinden istifa etmiştir. Avni Başman'ın istifası sonrası Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilen Demokrat Parti Samsun Milletvekili Tefvik İleri, bazı Demokrat Partili milletvekillerinin de isteği üzerine köy enstitülerine yönelik düzenlemeler yapmaya başlamıştır.⁵⁸ Demokrat Parti iktidarı döneminde enstitülerde karma eğitime son verilerek bazı bölümleri kapatılmıştır. 27 Ocak 1954 tarihinde çıkarılan 6234 sayılı "*Köy Enstitüleri ve İlk Öğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun*" la köy enstitülerinin faaliyetlerine son verilerek adı İlköğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir.⁵⁹

54 Ercan Çağlayan, "Köy Enstitüleri'nin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü", *Turkish Studies*, Volume 9/1 Winter 2014, s. 124-125.

55 Burcu Demirkaya Güler, *Köy Enstitüleri Bağlamında Eğitim ve İdeolojinin Toplumsal Değişme Etkisinin İncelenmesi: Köy Enstitüleri Dergisi (1945-1947)*, s. 200.

56 Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul 2019, s. 557-558.

57 Necdet Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", s. 280.

58 Gül Nihan Toprak, *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, s. 101.

59 Köy Enstitüleri ile Öğretmen Okullarının birleştirilmesi hakkındaki 4 Şubat 1954 tarih ve 6234 sayılı kanunla

Sonuç

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte diğer inkılaplarda olduğu gibi eğitime de büyük önem verilmiştir. Toplumun kalkınabilmesi için eğitimin önemini kavrayan Cumhuriyet yönetimi eğitim konusunda gerekli girişimleri başlatmıştır. Bu konuya büyük önem veren ve takipçisi olan Atatürk, birçok konuşmasında eğitim ve öğretimin önemini işaret etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlatılan eğitim seferberliği içerisinde çözümü en zor konuların başında yeterli sayıda öğretmene bulunmaması olmuştur. Osmanlı döneminden intikal edenler de dahil olmak üzere ülkede çok az sayıda bulunan öğretmen okulları ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmıştır. Türkiye nüfusunun % 80'e yakın kısmının köylerde yaşaması sebebiyle eğitimin mümkün merteye köyü kapsamı kaçınılmaz olmuştur. Mevcut ortamda görev yapan öğretmenlerin sayısal yetersizliklerinin yanında köy şartlarına göre eğitilmemeleri köye uyum sorununu ortaya çıkarmıştır.

1935 yılından itibaren Köye öğretmen yetiştirmek amacıyla köy enstitülerinin kuruluşu ile ilgili olarak kararlı ve yoğun bir çalışma başlatılmıştır. Köy enstitülerinin kuruluşunda batı taklitçiliğinden mümkün merteye kaçınılarak, Türkiye şartlarına, örf adet gelenek ve kültür yapısına uygun, bilimsel çerçeveyi rehber edinen bir yol izlenmiştir. Enstitülerin kuruluş aşamasında ülke içinden ve dışından uzman eğitimci görüşü alınmasına özen gösterilmiştir. Konuyla ilgili olarak 1937 yılında John Dewey ve Alfred Kühne Türkiye'ye davet edilerek köy enstitülerinin kuruluşu ve izleyeceği yol hakkında görüş ve öneriler alınmıştır. Uzmanların hükümete sunmuş oldukları rapor doğrultusunda harekete geçilerek köy enstitüsü kuruluş çalışmaları başlatılmıştır.

Aslında hükümet, eğitimde ulaşılması gereken hedefleri gerçekleştirmek amacıyla köylerde okul açmanın yanı sıra millet mektepleri, Türk ocakları, halk evleri ve köy odaları açılması çalışmalarına ağırlık vermiştir. Bu amaçla TBMM tarafından 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı yasayla köy enstitülerinin kuruluşu kabul edilmiştir. Köy enstitüleri ile köylere eğitim götürülmesi, köylünün kalkınması ve okuma yazma oranının artırılması için donanımlı öğretmenler yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu okullarda yetişen öğretmen adayları, teorik derslere ek olarak, köylüye rehberlik yapabilecek niteliklere sahip, mesleki ve teknik donanımlar kazandırılarak mezun edilmiştir. Köy enstitülerinin kuruluş aşamasında çoğu kez öğrencilerin işgücünden faydalanılmıştır. Okullarda yapılan uygulama dersi çalışmaları sonucunda okulların arazilerinde büyük ölçüde üretim yapılmıştır. Bu bakımdan bazı köy enstitüleri kendi ihtiyaçlarını karşılayacak hatta fazlasını elde edebilecek konuma gelmişlerdir. Köy enstitüsü mezunu öğretmenler tayin oldukları köy okullarında vermiş oldukları eğitimin yanı sıra, köylünün ihtiyaç duyduğu alanlarda da kendilerine rehberlik yapmışlardır.

Köy enstitüleri, köy nüfusuna kayıtlı çocuklardan uygun olanları seçerek öğretmen olarak mezun etmiş ve köylüyü eğitmek üzere yine köye göndermiştir. Bu şekilde köyün kalkınması ve değişimine yardımcı olacak öğretmenleri köyden çıkararak yetiştirmiştir. Köy enstitüsü mezunları eğitimleri sırasında köy hayatından kopmadıklarından köye uyum sağlamada zorluk çekmemişlerdir. Köy enstitülerinin kuruluş aşamasında genellikle şehir merkezlerine yakın olmayan, fakat ulaşım bakımından elverişli olan bölgeler seçilmiştir. Ayrıca tarıma elverişli alanlar olması ve birkaç vilayete hitap edebilecek noktada bulunması bu seçimde önemli bir tercih sebebi olmuştur.

---

her iki müessese mezunları hukuken birleşmiş bulunmaktadır. Daha geniş bilgi için bkz. Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer No: 30-1-0-0/90-567-13, Tarih: 22.12.1954; Ercan Çağlayan, "Köy Enstitüleri'nin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü", *Turkish Studies*, Volume 9/1 Winter 2014, s. 124-125.

Köy Enstitülerinde öğrencilere uygulanan eğitim ile onların kendilerini geliştirmesi ve köye tayin olduktan sonra karşılaşılabilecekleri problemlerin üstesinden gelmeleri sağlanmıştır. Bu kazanımları elde ederek köyde göreve başlayan öğretmenler köy okullarında öğrencilerden başlayarak aile fertlerine kadar uzanan bir eğitim atmosferi yaratmışlardır. Köylerde okul çağını geçmiş bireylere yönelik olarak düzenlenen kurslar sayesinde onların hem okuma yazma hem de meslek edinmeleri amaçlanmıştır. Köye tayin olan öğretmen bu çalışmaları yaparken köyde yalnız başına hareket etmesine izin verilmemiştir. Köy öğretmenleri, gezici başöğretmen ve ilköğretim müfettişleri tarafından denetlenerek karşılaşılan sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Köy enstitülerinde on dört yıl gibi kısa bir sürede 20.000'e yakın öğretmen yetiştirilmiş olması bu okulların alanında başarılı olduğunun ve eğitime büyük katkılar verdiğinin kanıtı olmuştur. Ancak siyasi çekişmeler sebebiyle görev yapmakta zorlanan köy enstitüleri, Demokrat Parti iktidarı döneminde çıkarılan 27 Ocak 1954 tarih ve 6234 sayılı yasayla, tamamen kapatılarak öğretmen okullarına dönüştürülmüştür.

Kaynakça

- Akçalı, Aslı Avcı, "Karanlık Sokağı Aydınlatan Enstitü: Aksu Köy Enstitüsü", *Turkish Studies*, Volume 10/5 Spring 2015, s. 27-56.
- Akyüz, Yahya, "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, C. 1, S. 2, Ankara, 2011, s. 9-22.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (MÖ. 1000-MS. 2010)*, Pegem Akademi Yayınları, 17. Baskı, Ankara, 2010.
- Alican, Ayşe, "Cumhuriyet Modernleşmesinin Anadolu Ateşi: Köy Enstitüleri", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10-11 / Güz 2014 - Bahar 2015, s. 12-27.
- Anık, Mehmet, "Bir Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri", *Divân*, Yıl:11, S. 20, 2006/1, s. 279-309.
- Arslan, Nebahat, "Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cılavuz Köy Enstitüsü", *History Studies*, Volume 4/1 2012, s. 29-45.
- Aysal, Necdet, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 267-282.
- Başgöz, İlhan, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Eğitimin Genel Görünümü", *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu*, Ankara - 2010, s. 7-13.
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer No: 30-18-1-2/ 117-54-1 (24.07.1948)
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer No: 30-18-1-2/ 117-54-2, (27.07.1948).
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer No: 30-18-1-2/104-7-22, Tarih: 12.01.1944.
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer No: 30-1-0-0/90-567-13, Tarih: 22.12.1954.
- Boybeyi, Songül-Sallan Gül, Songül, "Cumhuriyet Aydınlanmasının Kısa Tarihi: Köy Enstitülerini Çevreleyen Tarihsel ve Toplumsal Koşullar ve Bugüne Çıkarsamalar" *Toplum ve Demokrasi*, 2 (3), Mayıs-Ağustos, 2008, s. 67-92.
- Çağlayan, Ercan, "Köy Enstitüleri'nin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/1 Winter 2014, p. 119-132.

- Çetin, Sıdika - Kahya, Ahmet, «Kırda Bir Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri: Aksu ve Gönen Örnekleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi», *Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2017/1, (34: 1), s. 133-162.
- Çoban, Ahmet, «Öğretmen Yetiştirme Politikası Olarak Köy Enstitüleri Örneğinin İncelenmesi», *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 19, No:2, Mayıs 2011, s. 449-458.
- Demirkaya Güler, Burcu, *Köy Enstitüleri Bağlamında Eğitim ve İdeolojinin Toplumsal Değişme Etkisinin İncelenmesi: Köy Enstitüleri Dergisi (1945-1947)*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015, s. 191-192.
- Elpe, Ebru, «Köy Enstitüleri ve Sanat Eğitimi», *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 4, S. 2, s.15-34.
- Erdem, Ali Rıza, «Atatürk'ün Eğitim Liderliğinin Başarısı: Türk Eğitim Devrimi», *Belgi Dergisi*, 1 (2), 2011, s. 163-181.
- Eyyupoğlu, İsmail, «Köy Enstitülerinin Kuruluşu ve Pulus Köy Enstitüsü Öğrencilerinden Muammer Genç'in Anıları», *DergiPark, Atatürk Dergisi*, C. 6, S. 1, Yıl: 2007, s. 1-21.
- Gümüšoğlu, Firdevs, «Eğitim Tarihimizde Özgün Bir Uygulama Olan Köy Enstitüleri 75 Yaşında», *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10-11 / Güz 2014 - Bahar 2015, s. 7-12.
- Güneş, Hüseyin Nihat, «Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Liberal-Muhafazakâr Yüzü», *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, Sayı: Ek Sayı, Aralık 2016, s. 59-80.
- Kardaş, Abdulaziz, «Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Hareketin Son Temsilcisi: Ernis Köy Enstitüsü», *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 48, Şubat 2017, s. 184-190.
- Koç, Nurgün, «Köy Enstitüleri'nde İş Hayatı», *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 10/Yaz, Konya-2010, s.68-88.
- Maarif Vekilliği, *Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu İzahnamesi*, Maarif Matbaası, Ankara, 1943.
- Özkan, Salih, *Türk Eğitim Tarihi*, Nobel Yayınları, 2. Baskı, Niğde-2008.
- Resmi Gazete, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491, No: 3803; Köy Enstitüleri Kanunu, (Kanun metni kabul tarihi:17 Nisan 1940). Kanun metni için bakınız 22 Nisan 1940 tarih ve 4491 sayılı Resmi Gazete, s. 233-237).
- Resmi Gazete, 25 Haziran 1942, Sayı: 5141 (Kanun No: 4274, Kabul Tarihi: 19 Haziran 1942).
- Sallan Gül, Songül - Alican, Ayşe, «Cumhuriyet Modernleşmesinin Anadolu Ateşi: Köy Enstitüleri», *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 10-11 / Güz 2014 - Bahar 2015, s. 12-27.
- Şahin, Mustafa, «Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Politikalarında Yabancı Eğitim Uzmanlarının Etkisi», *Milli Eğitim Dergisi*, S. 137, 1998, s. 91-99.
- Şahin, Mustafa, «Türkiye'de Köye Öğretmen Yetiştirme Model Önerileri, Uygulamaları ve Değerlendirmeler (Tarihi Gelişim)». *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 4-5, 1995, s. 45-61.
- Şahin, Mustafa, «Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri», *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, 1992, s. 213-234.

- Şeren, Mehmet, «Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri», *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 28, S. 1, 2008, s. 203-226.
- Tangülü, Zafer - Karadeniz, Oğuzhan - Ateş, Sinan, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemimizde Yabancı Uzman Raporları (1924-1960)”, *Turkish Studies*, Volume 9/5 Spring Ankara, 2014, s. 1895-1910.
- Resmi Gazete, 7 Nisan 1924,Sayı: 68, Tertip: 3, Cilt: 5, s. 336. (Kabul Tarihi: 18 Mart 1924, Kanun No: 442 Sayılı Köy Kanunu, madde:1).
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VI, C. 26, s. 273-277.
- Toprak, Gül Nihan, *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2008.
- Tural, Ayşegül, “Türk Eğitim Tarihinde Alternatif Bir Model: Köy Enstitüleri”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2, Aralık, 2016, s. 18.
- Türkoğlu, Pakize, *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Basım, İstanbul, 2019.
- Yılmaz, Begüm, *Köy Enstitüleri*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008.
- Yıldız, Nihal - Akandere, Osman, “Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/35 (2017-Güz/Autumn), s. 275-316.